

Paremmiin sanoen

»Jokainen, joka joutuu julkisessa sanassa kritiikin kohteeksi, on luonnollisesti *oikeutettu* puolustamaan itseään.» (Poliitikon äskettäisestä julkisesta puheenvuorosta.) Jos tämän koettaa käsittää sananmukaisesti, niin ajatus näyttää olevan se, että joku tai jotkut ovat erityisesti oikeuttaneet kritikoidun poliitikon puolustamaan itseään. Esimerkissä on kai kuitenkin kysymys kritikoidulle luonnostaan kuuluvasta oikeudesta. Siksi olisi selvempää ja luontevampaa sanoa: *Jokaisella*, joka joutuu julkisessa sanassa kritiikin kohteeksi, *on* tietenkin *oikeus* puolustaa itseään.

Esimerkissä kuvastuu perimmältään ruotsin *berättigad*-partisiipin käyttö («envar — — är berättigad»), joka varsinkin laki- ja virkakielen kautta on tarttunut sitkeästi suomeenkin. Sama on kyseessä silloin, kun joukkoviestimissä puhutaan »vähemmistökansallisuuksien oikeutetuista vaatimuksista». Voisi puhua vivahteita vaihdellen joko *hyväksyttävistä* tai *aiheellisista* tai *oikeudenmukaisista* vaatimuksista. Samaan tapaanhan suomessa sanotaan vaikkapa jonkin kielellisen uudismuodosteen olevan *hyväksyttävä*, ei siis »oikeutettu». Ruotsalaisissa kielioppaissa näkee vastaavasti kirjoitetavan, että se ja se sanonta on »berättigad».

*

Äskeisissä esimerkeissä näkyy suomen ja ruotsin passiivin tuttu perusero: suomen

Kielemme käytäntö

passiiviin sisältyy se ajatus, että takana on henkilötekijä, finiittimuodoissa tavalisesti useita henkilötekijöitä, mutta ruotsin passiiviin ei tällainen vivahde välttämättä sisälly. Tämä koskee myös passiivin 2. partisiippia. Ruotsin mukailulta tuntuu siksi seuraavakin esimerkki: »Stenmanin taidesalongissa olivat *edustettuina* Churberg, Edelfelt, Järnefelt ja Westerholm sekä uusina vahvoina niminä Tyko Sallinen ja Wäinö Aaltonen.» (V. 1988 ilmestyneestä elämäkertateoksesta.) Taiteilijoita edustamassa eivät olleet ihmiset vaan heidän maalaamansa taulut, ja siksi olisi ollut selvempää sanoa toisin: Stenmanin taidesalongissa olivat *edusteilla* Churberg, Edelfelt jne. Tämäntyyppiset suomen adverbit ovat siitä neutraaleja, että niissä on etualalla jatkuva tila, ei sen takana ehkä oleva tekijä. Samaan tapaan sanotaankin äskeisen sitaatin jatkossa: »— lisäksi oli *näytteillä* modernia ranskalaista maalaustaidetta.» Ruotsiksi ilmaistaisiin sekä *olla edusteilla* että *olla näytteillä* partisiippiin perfektiä käyttäen: *vara företrädd, vara utställd.*

*

Suomen keinot eivät rajoitu tähän. Meillä on myös verbi *edustua*, joka usein aiheetta unohtuu. Äskeisen lauseen olisi voinut korjata tällaiseksikin: Stenmanin taidesalongissa *edustuivat* Churberg, Edelfelt jne. Sama verbi olisi hyvin käynyt seuraavaan asetustekstin virkkeeseen: »Jäseniä määrättäessä on huolehdittava siitä, että tutkimuskeskuksen työala *tulee* johtokunnassa sisällöllisesti, kielellisesti ja alueellisesti monipuolisesti *edustetuksi*.» Tämä virke on tosin muodollisesti virheetön; kyseessä on nyt henkilöedustajat. Hiukan sujuvammaksi sen silti saisi esim. seuraavanlaisella muotoilulla: — että työala *edustuu* johtokunnassa sisällön, kielen ja alueen kannalta monipuolisesti.

*

»Löytöjen *perusteella* hauta on kuulunut mahtisuvun jäsenelle tai päällikölle.» (Tietoteoksesta.)

[SKP-y oli lähettänyt viidellekymmenelle teollisuuslaitokselle kirjelmän, jossa tiedusteltiin mm. päästöjen määrää.] »Vastausten *perusteella* rikkiä tuotti eniten Nesteen Porvoon laitokset, tyypeä Helsingin energialaitos ja biologisen hapenkulutuksen johdossa oli Enso-Gutzeitin Kaukopään tehtaat.» (Lehtiuutisesta syksyllä 1989.)

Nykykielessä adessiivi *perusteella* on vakiintunut erikoistehtävään, josta sen kanssa vielä muutama vuosikymmen sitten kilpailivat *perustuksella* ja *perustalla*: »tietää jotakin kokemuksen *perusteella*», »vaatia jotakin lain, sopimuksen *perusteella*», »leimausluettelon *perusteella* tehty metsäkauppa», »urhoollisuuden *perusteella* saatu kunniamerkki» (Nyky-suomen sanakirjan esimerkkejä). *Perusteella*-rakenne on tällöin verbin määritteenä, merkityksenä 'jonkin pohjalla, nojalla'. Yllä olevissa esimerkeissä se on oudosti koko lauseen määritteenä, »operaattorina», ja niin on syntynyt hullunkurisesti kaksimieliset lauseet. Ei liene tarkoitus sanoa, että juuri löydöt ovat aiheuttaneet haudan kuulumisen päällikölle, eikä liioin, että Nesteen Porvoon laitokset ovat tuottaneet rikkiä eniten SKP-y:n saamien vastausten tähden. Asiat voidaan ilmaista selkeämminkin: *Löydöistä päätellen* (tai pitemmin: *Löytöjen perusteella voidaan päätellä, että*) hauta on kuulunut —; *Vastausten mukaan* rikkiä tuottivat eniten Nesteen Porvoon laitokset.

*

»Muut olennaiset seikat, kuten pääomakannan uusiutuminen ja tekninen kehitys, ovat pitkälti näiden tekijöiden *seurannaisia*.» (Sanomalehdestä.) Kielemme käytäntö -osastossa on kerran (Vir. 1972 s. 419) käsitelty sitä paisumista, jonka lyhyt sana *seuraus* on kokenut: ensin ruvettiin sen sijasta suosimaan *seurausilmiötä* ja *seurausvaikutusta*, ja parikymmentä vuotta sitten nousivat suosioon vielä pitemmät *seurannaisilmiö* ja *seurannaisvaikutus*. Niitä tapaa jatkuvasti; seuraava esimerkki on sanomalehdes-

tä vuodelta 1988: »On siis epärealistista olettaa, että sapattivapaa toteutuisi hallinnollisella päätöksellä. Siitä aiheutuisi liian paljon haitallisia seurannaisvaikutuksia.» Kehitys on nyt ilahduttavasti kääntymässä, kun »ilmiö» ja »vaikutus» ovat vaihteeksi pudonneet pois ja jäljelle on jäänyt alkupuolen esimerkin tapaan pelkkä *seurannainen*. Voi kuitenkin kysyä, onko sekään tarpeen. Soukan sanan *seuraus* luulisi edelleen riittävän.

*

»Ensimmäiset tulokset julkistettiin heti kun ne olivat valmiina, eli kesällä 1987 Helsingissä pidetyn kansainvälisen epidemiologikongressin yhteydessä. Sen jälkeen työn *osakokonaisuuksia* on julkaistu kansainvälisissä tiedejulkaisuissa tiedeyhteisön normaalin käytännön mukaan.» (Viikkolehdestä 1988.) Kokonaisuudethan koostuvat osista, mutta mikä on osakokonaisuus? Tuskin muuta kuin ilmentymä samasta muotitaidusta, joka on johtanut mm. sanojen *osatekijä* ja *osa-alue* tavattomaan suosioon. »Kehityksen osatekijät» ovat suoremmin yleensä sen *tekijöitä*, eikä tarvitse sanoa tutkimusten kohdistuvan »useihin pedagogiikan osa-alueisiin»; siinäähän on ilmeisesti liikuttu vain useilla pedagogiikan *aloilla* tai *lohkoilla*. Samaan tapaan kävisi varmaan puhe työn *osista* näennäiseksaktin »osakokonaisuuden» sijaan.

*

»Voitonriemuinen Genscher sanoi Brysselissä, että tavanomaisista aseista käy-

tävät neuvottelut ovat Gorbatshevinkin YK-puheen jälkeen myös Naton *kiireellisyysjärjestyksessä* selvästi päällimmäisinä.» (Lehtiuutisesta.) Kursivoitu pitkä sana on tietysti oikein muodostettu. Suomen keinoin on kuitenkin vanhaan pystytty muodostamaan myös vähän nasevampi sana: *kiireysjärjestys*.

*

»Näin ollen kansallissosialismi on onnistunut keräämään suuret kansanjoukot kansallisen ohjelman ja *kommunismisocialismin* vastaisen taistelun taakse.» »Juuri näihin aikoihin kansanliike alkoi sen ohitettua spontaanin vaiheensa organisoitua ja kehittyä selvemmin *fascismin-kansallissocialismin* suomalaisiksi muunnokseksi.» (Takavuosina ilmestyneestä historiallisesta tutkimuksesta.) Jos muodostetaan yhdyssana *kommunismi-socialismi*, sen genetiivi on *kommunismi-socialismin* eikä »kommunismin-socialismin». Vrt. parturi-kampaamon, kahvila-ravintolan, viritin-vahvistimen (ei »parturin-kampaamon» jne.). Edelle lainatuissa lauseissa kirjoittaja on nähtävästi jäljitellyt julkisuudessa usein nähtyä taivutusta »marxismileninismien». Suomeksi sanottaisiin tietysti tässäkin *marxismi-leninismien*. Rinnasteisten yhdyssanojen molempien osien taivuttaminen on venäjän kieliopin heijastumaa suomen sanojen taivutukseen. Venäjäksi sanotaan *marksizmleninizm*, genetiivi *marksizma-leninizma*.

T. I.